UDK 347.439(497.7)

*Dr Angel Ristov**

*Mr Marjan Kocevski***

O (NE)ZASTARELOSTI DUGA: PARADOKS U MAKEDONSKOM PRAVU

Pravna sigurnost je jedan od najznačajnijih uslova za normalno odvijanje pravnog prometa. Ako ista ne postoji, subjekti će apstinirati od pravnog prometa. To će se negativno odraziti na ekonomiju, na razvoj i napredak celog društva. U imovinsko-pravnim odnosima, pravna sigurnost se izražava i preko načela pacta sunt servanda, kojim se podrazumeva da ugovori treba da se ispunjavaju onako kao što su i predviđeni. Ipak, realizacija sadržine dužničko-poverilačkih odnosa ne može da traje neodređeno-neizvesno dugo, u nedogled. Pravna sigurnost traži da se sadržina ovih odnosa ostvaruje u razumnom roku, u čijim je okvirima uključena i pravna zaštita. U suprotnom, ako, proteknu, nakon isteka, zakonom predviđenog roka, nastupa zastarelost – nemogućnost da poverilac prinudno zahteva ispunjenje svojih potraživanja. U ovom radu, autor vrši analizu instituta zastarelosti s ciljem da ukaže na određene nedorečenosti koje se ozbiljno odražavaju na dužničko-poverilačke odnose. Zakonska nedorečenost doprinosi da se u makedonskom pravu pojavi paradoks prema kome dug po osnovu izvršne isprave kod izvršitelja nikada ne može da zastari, za razliku od ubistva i krivičnog gonjenja.

Ključne reči: *Zastarelost. – Rok zastarelosti. – Izvršenje. – Izvršna isprava.*

Jedna od najznačajnijih reformi urađenih u poslednje dve decenije u pravnom sistemu Republike Makedonije, bila je prenošenje nadležnosti u izvršavanju sudskih odluka i izvršnih isprava od strane suda na izvršitelje. Donošenjem Zakona o izvršavanju[1] 2005 godine, uveden je privatni sistem izvršenja isprava od strane izvršitelja, koju su lica sa

* Autor je vanredni profesor Pravnog fakulteta „Justinijan Prvi" Univerziteta „Sv. Kiril i Metodij" Skopje, *angelristov@yahoo.com.*

** Autor je notar u Kumanovu i doktorand Pravnog fakulteta „Justinijan Prvi" Univerziteta „Sv. Kiril i Metodij" Skopje, *notarmarjan@yahoo.co.uk.*

javnim ovlašćenjima i imenovani od strane ministra pravde. Ovim reformskim zakonom zakonodavac je imao za cilj da rastereti sudove velikog broja izvršnih sudskih predmeta, preko uspostavljanja privatnih izvršilaca očekujući da će izvršavanje biti brže i efikasnije.

U toku svog dvanaesetogodišnjeg postojanja izvršitelji su opravdali očekivanja zakonodavca za bržim i efikasnijim sprovođenjem izvršavanja izvršnih isprava. Za razliku od ranijeg stanja kada je postupak u sudovima trajao godinama, motivisanost izvršitelja značajno je pridoneo da bude skraćeno vreme realizacije izvršnih predmeta. Oni su, u velikoj meri, uticali na povećanje svesti kod građana i finansijsku disciplinu kod pravnih lica za blagovremeno plaćanje obaveza. U tom smislu, pridoneli su stabilnosti i pravnoj sigurnosti u pravnom prometu. I pored impresivnih rezultata naplaćenih milionskih suma potražnje u interesu poverilaca[2], u poslednje dve godine izvršitelji su bili suočeni sa velikim brojem uvreda i optužbi od strane građana u svojstvu dužnika, kao i njihovih udruženja sa inicijativom za moratorijum izvršenja, reviziju rada, pa čak i njihovo ukidanje.[3] Pojavile su se i inicijative kojim je pozivano na građansku neposlušnost i neplaćanje dugova. U odbranu uloge i značenja izvršitelja nije stala država, a ni poverioci, koji najviše koriste njihove usluge da bi naplatili svoja potraživanja. U ovakvoj negativnoj kampanji, izvršitelji su bili ostavljeni na cedilu i sami sebi da brane svoje stavove i da upoznaju širu javnost sa „drugom stranom" istine.

Ključni uzrok eskalaciji ovakvim dešavanjima bio je prenošenje ogromnog broja nerealizovanih izvršnih predmeta iz sudskih depoa

1 *Službeni list Republike Makedonije*, br. 35/05, 50/06, 129/06, 8/08, 83/09, 50/10, 83/10, 88/10 i 171/10.

2 Prema podacima Komore izvršilaca Republike Makedonija, za period od 2006. do 2017. godine, za 12 godina izvršitelji su uspeli efikasno da naplate ukupno 1.115.293.927,38 EUR. Na godišnjem nivou, prosečno za ovih 12 godina, izvršitelji su naplatili više od 92 miliona EUR. Najmanje predmeta je primljeno 2006. godine – 6.335, dok je najviše bilo 2016. – 227.836. Trend naplate potraživanja, prema statističkim podacima, od godine u godinu je u znatnom porastu. Naime ako je 2006. godine bilo naplaćeno 20.217.987 EUR u 2017. godini bilo je naplaćeno rekordnih 166.224.906 EUR.

3 U medijima je bilo više emisija posvećenih radu izvršitelja. Neke od njih podsećaju na „realiti emisije" sa učešem pogođenih strana uživo deleći svoje priče sa javnošću. I pisani mediji nisu izostali: *„Izvršioci iznad zakona – hoće li im neko zastati na putu"*. Ovakvom kampanjom, izvršilačka delatnost je, verovatno, postala najomraženija fela u javnosti. Vid. *https://m.dw.com,* 30.3.2018.

(skladišta i arhiva) na izvršitelje 2012. godine.[4] U javnost su gromoglasno odjeknuli brojni slučajevi gde su za račune i potraživanja za minimalne sume, po osnovu kamata i izvršnih troškova više nego desetostruko bila povećana suma osnovnog duga.[5] U uslovima velikog siromaštva, ovakvi slučajevi su izazvali veliko nezadovoljstvo zbog blokiranih računa i izvršavanja dugova starijih od jedne i dve decenije. Veliki broj građana kao krivca za ovakvo stanje ukazale su na izvršitelje, zaboravljajući da je odavno prošlo vreme socijalizma u kojem je dužnik bio više zaštićen od poverioca! Mnogi od njih su postavili pitanje: „Kako je moguće da ubistvo i krivično gonjenje[6] mogu da zastare, a dug – ne?[7] Kako je moguće da se ovo događa u jednoj državi koja se „deklarativno" zalaže za vladavinu prava? Podstaknuti ovim pitanjima postavljenim od strane velikog broja građana, kao deo pravne nauke osećamo se društveno i moralno odgovornim da odgovorimo na njih, da bi neke stvari postale jasnije. U pravu još uvek važi stara latinska maksima prema kojoj neznanje šteti pravu i nikoga ne opravdava *(ignorantia iuris nocet et neminem excusat)*. Zato u interesu građana

4 U 2011. godini iz suda je bilo povučeno i predato izvršiteljima 7.835 predemta, dok je u 2012. godini ovaj broj iznosio 48.829. Tokom vremena ovaj broj predmeta se smanjuje. U 2013. bilo je preuzeto 1313 predmeta, u 2014. – 4.349 predmeta, u 2015. – 395 predmeta i 2016. – 196 predmeta. U roku od šest godina, u periodu od 2011. do 2016. godine, iz suda je povučeno i dato izvršiteljima ukupno 63.113 predmeta.

5 *„Za dug od 1 denara, penzioner treba preko izvršioca BEG-a da plati 12.439 denara"*. Sadržina ukupnog duga sastojala se od: 277 denara – administriranja; 4.128 denara – izvršne radnje; 400 denara – nagrade; 875 – PDV; 240 denara – materijalni troškovi; 1.534 – advokatski troškovi; i 722 denara – kamata. Vid. *http://sitel.com.mk* od 29.3.2018 godina. *„Izvršitelj naplatio dug za 0 denara"*. Vid. *http://kanal5.com.mk*.

6 O zastarelosti krivičnog gonjenja vidi čl. 107 iz *Krivičnog zakonika RM*. O zastarelosti izvršenja kazne vidi čl. 109 Krivičnog zakonika RM.

7 U kaznenom pravu zastarelost se izražava kroz dva aspekta: po odnosu krivičnog gonjenja i izvršavanja kazne. Zastarelost krivičnog gonjenja sastoji se u tome što po isteku određenog vremena od izvršenja krivičnog dela izvršioca ne može da se pokrene krivični postupak. Zastarelost izvršenja sankcija sastoji se u tome što istek određenog vremena nakon izricanja kazne ne može da se zahteva njeno izvršenje. Institut zastarelosti, sa aspekta kaznenog prava, opravdava se zbog činjenice da više nije neophodno i opravdano da se pokreće krivični postupak, ili da se izvrši kazna protiv lica koje dugo vremena nije načinilo krivično delo. Time je, lice dokazalo da se popravilo i bez primene krivične sankcije. Više o zastarelosti vidi kod: Đ. Marjanović, *Krivično pravo Opšti deo,* Studentski zbor, Skoplje, 1988, 509–517.

i pravnih lica, još jednom ćemo analizirati pojam i značenje instituta zastarelosti. Pritom, ukazaćemo na nedorečenosti u odnosu na rok zastarelosti potraživanja na osnovu pravosnažne izvršne isprave što u praksi dovodi do situacije da dug u makedonskom pravu nikada ne može da zastari!

1. POJAM ZASTARELOST

Vreme je faktor pred kojim i pravo mora da sagne glavu.[8] Zastarelost[9] predstavlja pravnu instituciju koja je povezana sa protokom vremena.[10] To, kao pravni fakat, ima presudnu ulogu u sticanju, menjanju i gubljenju prava.[11] U pravnoj enciklopediji zasterelost je definisana kao „prestanak prava da se zahteva ispunjenje obaveza nakon zakonski predviđenog vremena u kojem je poverilac mogao da traži ispunjenje".[12] U domaćem pravu prema profesoru Grupčetu „zasta-

8 *Ibid.*, 509.

9 „Zastarelost je gubljenje određenog prava, koje se nije vršilo u zakonski opredeljenom vremenu" § 1451 iz *Austrijskog građanskog zakonika* iz 1811. „Zastarelost je posebno opredeljenje zakona po kojem jedno lice zbog nečinjenja za neko duže vreme gubi pravo, a drugi samom upotrebom dobija." § 922 *Srpski građanski zakonik* iz 1844. „Dug čije podmirivanje ne bude zatražen za vreme koje je zakonom predviđeno za pojedine vidove ugovora, čim to vreme istekne, dug zastareva, pa ne može više od suda da se traži ni glavno ni sporedno." čl. 625, st. 1 iz Opšteg imovinskog zakonika Crne Gore.

10 „Vreme je važan faktor u pravu. Radnje pravnog subjekta, njegove izjave volje ostvaruju se i traju u opredeljenom vremenu. Veza između vremena, pravnih subjekata i pravnih činjenica je nesporna i značajna. Vreme je posebno važno u građanskom pravu i vrlo često je povezano sa nastankom, promenama, prestankom i zastarelošću subjektivnih prava." A. Džerov, *Graždansko pravo, Obuąa čast,* Siela, Sofija, 2003, 501.

11 U prošlosti, u starijim pravima, pod uticajem rimskog prava, postojao je jedinstven pravni institut (*prescriptio*) koji se manifestovao u dve podvrste: akvizitivna ili pridobijajuća zastarelost i ekstinktivna ili gaseća zastarelost. Pod akvizitivnom ili pridobijajućom zastarelošću danas se podrazumeva institut održavanja (*usucapio*) koji omogućuje protok određenog vremena faktičke vlasti prema jednoj tuđoj stvari da bi se pretvorila u subjektivno stvarno pravo. Ovaj se institut primenjuje u sferi stvarnog prava. Ekstinktivna ili gaseća zastarelost označava gubljenje pravne zaštite nakon isteka opredeljenog vremena. Ovaj se institut primenjuje u okvirima obligacionih odnosa. Vid. A. Grupče, *Imovinsko (Građansko) pravo, Opšti deo,* Drugo i izmenjeno izdanje, Kultura, Skoplje, 1983, 286.

12 Vid. *Pravni Leksikon,* Savremena administracija, Beograd, 1964, 1077.

relost je institut koji uređuje uslove za gubljenje prava zaštite, ili, kao što se tradicionalno kaže, gubi se pravo tužbe u materijalnom smislu. Prema tome, zastarelost ne dovodi do gubljenja samog prava, već do zaštite toga prava. „Pravo kao takvo ostaje, ali oslabljeno, bez zaštite. To pravo makar da je zastarelo, može i nadalje da se ostvaruje, ali samo dobrovoljno, a ne prisilno."[13] Na taj način pravna obligacija se pretvara u naturalnu obligaciju. To znači da poverilac nema više ovlašćenja da prinudno ostvari svoje potraživanje. Ali, ukoliko dužnik nije obavezan da vrati dato dužniku, ukoliko on to zatraži. U ovom smeru je i mišljenje prof. Dimitra Pop Georgieva prema kome „ukoliko u propisanom roku sadržina obligacionog odnosa ne bude ostvarena nastupa zastarelost što dovodi do prestanka jednog svojevidnog dela od te sadržine... prestaju pretencija i odgovornost kao elemenat sadržine obligacione obaveze".[14] Ovo stanovište dele i profesori Gale Galev i Jadranka Dabović Anastasovska, koji ukazuju da „istek vremena na koji zakon insistira, nije sam za sebe dovoljan da izazove neutuživost subjektivnog prava, već da je za to potrebno još i isticanje prigovora od strane dužnika".[15]

U našem pravu, kao i u savremenima pravima, svako pravo uživa pravnu zaštitu. Ona se stiče sa danom stizanja zahteva. Ali, pravna zaštita se i gubi ukoliko se ne zatraži u zakonski propisanim rokovima.[16] Saglasno odredbama Zakona o obligacionim odnosima[17] iz 2001. godine u članu 349 predviđeno je da: (1) Sa zastarelošću prestaje pravo da se zahteva prisilno ispunjenje obaveze. (2) Zastarelost nastupa kada istekne zakonom opredeljeno vreme u kojem poverilac može da zah-

13 A. Grupče, *op. cit.*, 285–286.

14 D. Pop Georgiev, *Obligaciono pravo,* Univerzitet Kiril i Metodij, Skoplje, 1990, 89.

15 G. Galev, J. Dabović Anastasovska, *Obligaciono pravo,* Pravni fakultet „Justinijan Prvi" Skoplje, 2008, 283. U tom smeru govori i sudija prof. Kiril Čavdar prema kome „posledica se ostvari prisilno preko suda, ukoliko dužnik prigovori na takav zahtev poverioca." K. Čavdar, *Zakon o obligacionim odnosima,* Akademik, Skoplje, 2008, 572.

16 Zastarelost je način gašenja obligacije koja nastaje zbog toga što poverilac u određeno vreme nije tražio od dužnika njeno ispunjenje. Sa protekom vremena obligacija prestaje da postoji. Poverilac gubi svoje potraživanje zbog svog pasivnog držanja." Lj. Milošević, *Obligaciono pravo,* Naučna knjiga, Beograd, 1972, 231.

17 *Službeni list Republike Makedonije*, br. 18/01, 78/01, 04/02, 59/02, 05/03, 84/08, 81/09, 161/09, 23/13 i 123/13.

teva ispunjene obaveze. (3) Sud ne može da uzme u predvid zastarelost ako se dužnik nije na nju pozvao. Polazeći od zakonskih odredaba, možemo da zaključimo da zastarelost predstavlja (pretencija) gubljenje pravne zaštite sa istekom zakonski predviđenog roka. Za nastupanje zastarelosti potrebno je da budu ispunjena dva uslova (objektivan i subjektivan). Prvo, potrebno je da istekne rok zastarelosti. To je zakonom opredeljeno vreme u kojem poverilac može da zahteva ispunjenje obaveze. I drugo, da bi se proizvelo pravno dejstvo zastarelosti, da se dužnik pozove na istu prigovorom o zastarelosti. To je potrebno iz razloga što sud ne vodi računa o zastarelosti po službenoj dužnosti (*ex officio*). Otuda, ukoliko dužnik dobrovoljno ispuni svoju obavezu koja je zastarela, on ne može da traži vraćanje na ono što je već dato.[18] Na osnovu navedenog može se konstatovati da zastarelost predstavlja gubljenje prava da se traži prisilno ispunjenje obaveze nakon isteka zakonom utvrđenog opredeljenog vremena.

2. FUNKCIJE ZASTARELOSTI

Zastarelost predstavlja značajno zakonsko načelo u građanskom pravu, koje ostvaruje više funkcija koje idu u prilog najznačajnije, a to je obezbeđenje pravne sigurnosti u pravnom prometu.[19] Subjektivna prava predstavljaju pravno zaštitni interes od strane države. Ako se jedno sujbektivno pravo ne vrši duže vreme od strane njegovog titulara, znači da je on izgubio pravni interes.[20] Onda se postavlja pitanje „da li je to pravo još uvek živo i da li zaslužuje zaštitu".[21] Država ima interes prava da se vrše od strane njihovih titulara. U suprotnom, zastarelošću im se otkazuje pravna zaštita. Zbog toga, zastarelost ne dozvoljava da se promeni određeno faktičko stanje koje nije bilo osporavano dugo vremena zakasnelim zahtevom za pravnu zaštitu. Ona omogućuje ovakvo stanje da nakon isteka opredeljenog vremena budu legalizovani. U tom smislu, pravom se ističe da kada poverilac „nakon prispeća obaveze iz datog obligacionog odnosa ne pokaže nikakav interes za ostvarivanje tog svog prava... ovakav odnos gubi svoj smisao, pa zato i ne treba više da

18 Vid. čl. 356 ZOO.

19 Vid. više kod: A. Grupče, *op. cit.*, 287; G. Galev, J. Dabović Anastasovska, *op. cit.*, 285–286.

20 Tako V. Tadžer, *Graždansko pravo na NRB,* Sofi – R, Sofija, 2001, 691–692.

21 *Ibid.*

postoji".[22] Drugim rečima, kada poverilac ne pokaže pravni interes za realizaciju svog potraživanja u zakonom predviđenom vremenu onda ovakav odnos gubi smisao svog postojanja.

Zastarelost obezbeđuje „zaštitu sadašnjosti od budućnosti".[23] Ona oslobađa dužnika od obaveze da dokazuje da li je obaveza delimično ili celosno ispunjena, ili je prestala na neki drugi način u prošlosti. Time, ona značajno olakšava položaj dužniku. Zastarelošću se izbegavaju teškoće povezane sa obezbeđivanjem dokaza. Tokom vremena, dokumenta se uništavaju, računi i nalazi se gube, svedoci umiru, stranke zaboravljaju određene okolnosti, ili, subjektivno dodaju određena svoja mišljenja u iskazima, i drugo. Ukoliko ne postoji zastarelost, dužnik, a ponekad i njegovi naslednici, biće stavljeni u nepravedan položaj, da osim glavnog duga isplaćaju i sporedna potraživanja –kamate, troškove i sl. Sa druge strane, ako ne postoji zastarelost, poverilac bi bio stavljen u privilegovani položaj koji može da zloupotrebi namerno ne zahtevajući ispunjenje svog prava sa ciljem da dobije veći iznos na kamati ili penalima. Zastarelost stimuliše poverioce u pravnom prometu da pravovremeno vrše i štite svoja prava. U suprotnom, zastarelost pridonosi da poverioci koji su bili nemarni u radu izgube svoja prava. Na taj način, zastarelost utiče na „stvaranje neophodnog ritma u pravnom životu".[24] U građanskom pravu zastarelost predstavlja i imovinsko-pravnu sankciju za nemarne poverioce koji nisu vršili svoje pravo. Bilo bi suprotno pravnoj logici u građanskom pravu, da se nekome ko je nemaran i nezainteresovan da vrši svoje pravo omogući neograničeno pravo sudske zaštite.

3. OPSEG ZASTARELOSTI

Najšire polje svoje primene zastarelost ima u imovinsko-pravnim potraživanjima u opštem prometu roba i usluga. Reč je, pre svega, o obligacionim pravima čiji je predmet obrade određeni dug, stvaranje, nestvaranje i trpljenje *(dare, facere, non facere, pati)*. Zastarelošću, osim glavnih potraživanja, zastarevaju i sporedna potraživanja, kao što je npr. kamata, troškovi i dr.[25] Osim u sferi obligacionih prava, zastarelost

22 G. Galev, J. Dabović Anastasovska, *op. cit*., 285.

23 *Ibid.*

24 V. Tadžer, *op. cit*., 693.

25 Vid. čl. 358 ZOO.

svoje polje primene nalazi i u naslednom pravu. U članu 136 Zakona o nasleđivanju[26] iz 1996 godine je predviđena pravom da se zaostavština potražuje tužbom.[27] Zastarelošću može da prestane i pravo stvarne službenosti ako vlasnik privilegovane stvari nije vršio svoje pravo tri godine jedno za drugim, a vlasnik poslužene stvari protivio se njenom vršenju.[28]

Sva prava su podložna zastarelosti. Jedino se zastarelost ne odnosi na pravo vlasništva.[29] Saglasno članu 156, stav 3 Zakona o vlasništvu i drugih ostvarenih prava, pravo podnošenja svojinske tužbe za povratak stvari ne zastareva. Ipak, posredno pravo vlasništva može prestati i da se izgubi pravo zaštite po osnovu održavanja (*usucapio*)[30], koja predstavlja sticanje svojine sa faktičkom vlasti nad tuđom stvari po isteku opredeljenog vremena utvrđenog zakonom.[31] U stvarno-pravnim odnosima ne zastareva ni pravo deobe stvari od strane vlasnika.[32] Osim prava svojine, ne zastareva ni pravo izdržavanja članova porodice koje proizlazi iz bračnih i porodičnih odnosa uređenih Zakonom o porodici[33] iz 1992 godine. Takođe ne zastarevaju ni potraživanja koja su obezbeđena založnim pravom (zalog, hipoteka).[34]

26 *Službeni list Republike Makedonije*, br. 47/96 i 18/01.

27 „Pravo da se kao naslednik tužbom zahteva zaostavština prema držaocu ovstavštine zastareva za dve godine od dana kada je naslednik saznao da je doneto pravosnažno rešenje i od dana kada je naslednik saznao da je doneto pravosnažno rešenje o nasleđivanju, a najkasnije deset godina od dana kada je rešenje o nasleđivanju postalo pravosnažno. Pravo da se zahteva ostavina, u svakom slučaju zastareva po isteku 120 godina od smrti ostavioca."

28 Vid. čl. 206, st. 1 Zakona o vlasništvu i drugim stvarnim pravima – ZVDSP, *Službeni list Republike Makedonije*, br. 18/01, 99/08, 139/09 i 35/10.

29 Više o vlasništvu vid. kod: A. Gams, *Svojina,* Naučna Kniga, Beograd, 1988.

30 Više o ovome vidi kod A. Grupče, *Imovinsko (Građansko) pravo, drugi deo Stvarno pravo,* Kultura, Skopje, 1985, 192–196.

31 Vid. čl. 124 ZVDSP.

32 Vid. čl. 50 st. 2 ZVDSP.

33 Vid. čl. 11 i 179 Zakona o porodici, *Službeni list Republike Makedonije*, br. 80/92, 9/96, 38/04, 33/06, 84/08, 67/10, 156/10, 39/12, 44/12, 38/14, 115/14 i 153/14.

34 Vid. čl. 357 ZOO; isto i čl. 225–235 ZVDSP.

4. DEJSTVO ZASTARELOSTI

Po svojoj suštini zastarelost predstavlja gubljenje prava zaštite prinudno da se zahteva ispunjenje obaveze. Ista je uređena odredbama imperativnog i dispozitivnog karaktera. Imperativnim odredbama uređeni su zakonski rokovi za koje je potrebno da isteknu da bi nastupila zastarelost. Oni štite društveni interes zato što se zakonski rokovi ne mogu menjati voljom ugovornih strana, niti se dužnik može otkazati od njih pre isteka.[35] Dispozitivnim odredbama je uređena mogućnost dužnika, svojom voljom, da se pozove na zastarelost i da prigovori u sudskom postupku o zastarelosti potraživanja. Sud ne vodi računa po službenoj dužnosti (*ex officio*) o zastarelosti. Otuda, da bi nastupila zastarelost, osim što je potrebno da istekne vreme utvrđeno zakonom, neophodno je da dužnik podnese prigovor o zastarelosti potraživanja.

U našem pravu, zakonodavac predviđa opšte i posebne rokove o zastarelosti u zavisnosti od vrste potraživanja. Opšti rok traje duže vreme za razliku od posebnih koji traju kraće ili duže vreme. Opšti rok zastarelosti iznosi pet godina i odnosi se na tačno opredeljena potraživanja.[36] ZOO predviđa više posebnih rokova od jedne, tri, pet, deset ili više od deset godina koji se odnose na tačno opredeljena potraživanja.[37] U roku od jedne godine zastarevaju potraživanja koja proizlaze – komunalne usluge, električna energija, vodovod i drugo.[38] U roku od tri godine zastarevaju povremena potraživanja,[39] međusobnih potraživanja iz ugovora o prometu roba i usluga,[40] potraživanja zakupnine,[41] potraživanja osiguranika i trećeg lica iz ugovora o osiguranju[42] i osiguranika[43] povremenih potraživanja utvrđenih pravosnažnom sudskom odlukom[44] potraživanja nadoknade za načinjenu štetu[45]. U roku od

35 Vid. čl. 353 ZOO.
36 Vid. čl. 360 ZOO.
37 Više o ovome vid. kod G. Galev, J. Dabović Anastasovska, *op. cit.*, 292–293.
38 Vid. čl. 367 ZOO.
39 Vid. čl. 361 ZOO.
40 Vid. čl. 363 ZOO.
41 Vid. čl. 364 ZOO.
42 Vid. čl. 369 st. 1 ZOO.
43 Vid. čl. 369 st. 5 ZOO.
44 Vid. čl. 368 st. 2 ZOO.
45 Vid. čl. 365 st. 1 ZOO.

pet godina zastareva pravo iz kojeg proizlaze povremena potraživanja, ugovorno pravo izdržavanja,[46] potraživanja ugovarača osiguranja, odnosno trećeg lica iz ugovora za osiguranje života.[47]

Zakon o obligacionim odnosima predviđa i poseban rok od 10 godina koji se odnosi na sva potraživanja (nezavisno da li su isti ugovoreni ili van-ugovorni), koji su pravosnažnom sudskom odlukom ili odlukom nadležnog državnog organa, ili poravnanjem pred sudom, ili pred drugim nadležnim organom, pa čak i onih za koje zakon predviđa kraći rok zastarevanja.[48] Ovaj se rok odnosi na potraživanja koja su utvrđena pravosnažnom odlukom. Prema pravnoj teoriji „autoritet pravosnažne odluke za ta potraživanja i odsustva uticaja, vremena, kao činjenica za dokazivanje njihovog postojanja, uzimaju se kao osnovni uslovi, koji opravdavaju ovako dugo utvrđen zastareli rok".[49]

U slučaju kada je načinjena šteta sa krivičnim delom rok zastarelosti može biti i duži od 10 godina. U takvom slučaju, ukoliko je za krivično gonjenje predviđen duži rok za zastarenje od onog zahteva za nadoknadu štete, zahtev za nadoknadu štete prema odgovornom licu zastareva onda kada prođe vreme zastarenja krivičnog gonjenja za učinjeno krivično delo.[50]

Zakonodavac, osim opštih i posebnih rokova, predviđa i objektivne i subjektivne rokove. Objektivni rokovi teku od momenta kada će nosilac prava saznati za povredu prava ili načinjenu štetu. Zakonodavac poznaje i kombinovani rok koji nastaje kombinacijom subjektivnog i objektivnog roka zastarelosti. Za razliku od drugih zakonodavstava, u ZOO nije predviđen apsolutni rok zastarelosti.[51] U odnosu na ovaj rok zakonodavac je ostao nedorečen, što dovodi do pitanja smisla postojanja instituta zastarelosti. U teoriji je dobro poznato o tome, da li će

46 Vid. čl. 362 ZOO.

47 Vid. čl. 369, st. 1 ZOO.

48 G. Galev, J. Dabović Anastasovska, *op. cit.*, 293.

49 *Ibid.*

50 Vid. čl. 366 ZOO.

51 Francuski građanski zakonik *Code civil* u čl. 2262 predviđa apsolutni rok zastarelosti od 30 godina. Ovakav rok predviđa i Austrijski građanski zakonik u par. 1478. Takođe i Nemački građanski zakonik *BGB* u čl. 197 predviđa apsolutni rok zastarelosti od 30 godina, ako nije drugačije predviđeno zakonom. Grčki građanski zakonik u čl. 249 propisuje apsolutni rok zastarelosti od 20 godina potraživanja.

rok zastarelosti biti 5, 10, 20 ili 30 godina, odlučuje zakonodavac.[52] Isto tako, on odlučuje da li treba da se uvede kraći ili duži rok zastarelosti. Ipak, savremeni trendove u pravu ukazuju da „povećanjem dinamike života i usavršavanjem komunikacijskih sistema traže se kraći rokovi. Tako, umesto 30-ogodišnjeg roka zastarelosti u prošlosti sada se propisuju kraći rokovi od 10 ili 5 godina".[53]

5. PREKID I ZASTOJ ROKA ZASTARELOSTI

Rok zastarelosti, prema pravilima građanskog prava, počinje da teče od sledećeg dana od dana kada je stigao zahtev ili je shvaćena povreda prava. U tom smislu su i odredbe ZOO prema kojima rok zastarelosti „počinje da teče prvog dana od dana kada je poverilac stekao pravo da zahteva ispunjenje obaveze ako za pojedine slučajeve zakonom nije drugačije propisano. Ako se obaveza sastoji u tome da se nešto uradi, da se propusti ili trpi, zastarelost počinje da teče prvog dana od dana kada je dužnik postupio suprotno obavezi".[54] Od tog momenta pa sve do isticanja poslednjeg dana zakonom utvrđenog vremena o zastarelosti, poverilac ima pravnu mogućnost da svoj zahtev ostvari sudskim putem prisilno (prinudno)".[55]

Da bi nastupila zastarelost potrebno je da u potpunosti istekne zakonski predviđeni rok.[56] Od njegovog početka pa sve do kraja rok neprekidno teče. Ipak, za vreme dok rok teče, zbog određenih okolnosti predviđenih zakonom može doći do zastoja ili prekida zastarelosti. Ukoliko tok roka zastarelosti bude sprečen, zastarelost ne može da nastupi.

Zastoj roka nastaje zbog opredeljenih činjeničnih uzroka koji su sprečili poverioca da blagovremeno podnese tužbu kojom bi sprečio zastarelost.[57] Delovanje zastoja sastoji se u tome što dok ovi uzroci traju rok zastarelosti se zaustavlja i ne teče. Po isteku ovih okolnosti predviđenih zakonom, rok produžava da teče od momenta kada je

52 A. Džerov, *op. cit.*, 502.

53 *Ibid.*

54 Vid. čl. 350, st. 1 ZOO.

55 G. Galev, J. Dabović Anastasovska, *op. cit.*, 287–289.

56 „Zastarelost nastupa kad istekne i poslednji dan vremena opredeljenog zakonom." Vid. čl. 351 ZOO.

57 Tako A. Grupče (1983), *op. cit.*, 287.

zastao.[58] Pritom, prethodno pređeni rok se ne briše već se dodaje ukupnom roku zastarelosti.[59] Postoje više uzroka koji dovode do zastoja roka zastarelosti koje je zakonodavac svrstao u tri grupe.[60] U prvu grupu ulaze: postojanje braka, odnosi roditelja i dece dok traje roditeljsko pravo, odnosi između štićenika i staraoca za vreme trajanja starateljskog odnosa, postojanje vanbračne zajednice. Drugu grupu uzroka koji dovode do zastoja roka zastarelosti čine: mobilizacija, neposredna ratna opasnost i rat, postojanje radnog odnosa između lica zaposlenog u tuđem domaćinstvu i poslodavca, ili njegovih članova porodice koji žive zajedno sa njim sve dotle dok traje taj odnos.[61] Treću grupu uzroka koji dovode do zastoja roka zastarelosti čine okolnosti zbog kojih, iz objektivnih razloga, poverilac nije bio u mogućnosti da podnese tužbu kao što su: poplava, zemljotres, požar, teška i dugotrajna bolest i dr. [62]

Prekid roka zastarelosti, za razliku od zastoja, nastaje zbog pravnih uzroka, odnosno pravnih delovanja preduzetih od strane poverioca ili dužnika.[63] Poverilac može da podnese tužbu za dug ili notarski platni nalog. Međutim, dužnik može da prizna dug pre isteka roka zastarelosti izrečenog, ili prećutno. Delovanje prekida sastoji se u tome što se prethodno istekli rok briše i ne uračunava se u rok zastarelosti koji počinje da teče ponovo iz početka.[64]

6. DA LI MOŽE DA ZASTARI DUG U POSTUPKU IZVRŠENJA: O NEKIM STVARIMA DA POSTANU JASNIJE

Jedno od najčešće postavljanih pitanja građana čiji su računi blokirani, ili je preduzeto neko drugo izvršno delovanje, je da li može dug da zastari u toku postupka izvršenja. U Zakonu o izvršenju nisu predviđene odredbe o zastarelosti. Na osnovu toga ostaje da važe i da se primenjuju odredbe ZOO. Ovo pitanje se postavlja zbog nejasnoće i neprecizne odredbe ZOO koja se odnosi na 10-ogodišnji rok zastare-

58 Vid. čl. 373 ZOO.
59 Vid. čl. 370 ZOO.
60 Vid. više kod G. Galev, J. Dabović Anastasovska, *op. cit.*, 295–296.
61 Vid. čl. 371 ZOO.
62 Vid. čl. 372 ZOO.
63 Vid. čl. 376–377 ZOO.
64 Vid. čl. 381 ZOO.

losti pravosnažnih i izvršnih isprava. Šta znači ovaj rok? Ovaj rok znači da poverilac može, od dana pravosnažnosti isprave, u roku od 10 godina da podnese zahtev za prisilno izvršenje svog zahteva. Npr. ako je presuda postala pravosnažna 1. juna 2007. godine, poverilac može da zatraži prisilno izvršenje najkasnije do 2. juna 2017. godine. S obzirom da ne postoje dopunske odredbe kojima se precizira ovakva mogućnosti, moguće je da se pojavi situacija poverioca, s ciljem da po osnovi kamate poveća svoje potraživanje, namerno da zahteva prisilno ispunjenje obaveze pre isteka roka od 10 godina nakon pravosnažnosti. Ovakvim svojim ne/namernim čekanjem dužnik je stavljen u veliku neizvesnost. Ipak, krivica za ovakvo stanje je na njegovoj strani. Saglasno pravilima građanskog prava nesavesnost (*mala fidei*), uvek, prate negativne posledice.

U dosadašnjoj sudskoj praksi izvršilaca od momenta kada će biti podnet predlog za izvršenje, rok zastarelosti se prekida i ponovo počinje da teče novi rok od 10 godina, stavljajući tako poverioca u povoljan položaj da, pored već proteklih deset godina svoje potraživanje naplati u narednih deset godina. S obzirom da u ZOO nije izričito predviđen apsolutni rok zastarelosti, preuzimanjem novih izvršnih pravnih dejstava od strane izvršitelja po nalogu poverioca, postoji mogućnost da potraživanja poverioca u našem pravu, nikada ne zastare.[65] Drugim rečima pre isteka svakih 10 godina, poverilac može da zahteva od izvršitelja da preuzme drugo izvršno dejstvo čime će prekinuti rok zastarelosti i počeće da teče novi rok od 10 godina. I sve tako po redu u nedogled! Ovakvo rešenje ne poznaju ni stare građanske kodifikacije koje su predviđale mnogo duge rokove za apsolutnu zastarelost (20 ili 30 godina). Ovakva nedorečenost i nepreciznost zakonodavca je u krajnjoj suprotnosti sa smislom i značenjem instituta zastarelosti. Važeća zakonska rešenja stavljaju dužnika u nezavidan položaj, s obzirom da kamate teku za celo vreme i mogu tokom godina desetina puta da nadmaše osnovni dug. Ovo rešenje nije bilo predviđeno ZOO iz 1978. godine koji je predviđao izričitu odredbu prema kojoj „kamata teče sve dok se ne dostigne visina glavnice (čl. 401)". Nepredviđanjem ove odredbe važećim ZOO iz 2001 godine omogućeno je da kamate budu više puta veće od glavnog duga. Zbog toga je Komora izvršitelja RM podnela zahtev Vrhovnom sudu da zauzme načelni stav u odnosu na

65 Sadašnje rešenje je strožije i od rešenja o zastarelosti u starijim građanskim zakonicima koji su predviđali duge rokove apsolutne zastarelosti: AGZ – 30 godina; SGZ – 24 godina; OIZ – 30 godina.

ovo pitanje. Pravilnije bi bilo da ovaj zahtev dostave zakonodavcu i da vrati staro rešenje u odnosu na tok kamate, koje bi važilo retroaktivno, s obzirom da su u korist građana. Loša zakonska rešenja (*dura lex, lex est*) su pravi i istinski uzrok, zbog kojeg se javlja ogromno nezadovoljstvo kod velikog broja građana, koji su za minimalne iznose osnovnog duga bili zaduženi da plaćaju desetostruko veće iznose. Ali ne i izvršitelji koji su dužni da postupaju po zahtevima poverilaca (i za bagatelne sume dugova) i da primenjuju zakon, pa čak i onda kada sadrže loša i nepravedna rešenja. Sa druge strane, ovakvo zakonsko rešenje ostavlja veoma veliki prostor za zloupotrebe sa strane poverioca. On može godinama da čuva izvršnu ispravu u „fioci" i da na taj način stekne kaznenu kamatu za svoje potraživanje na račun dužnika. Ovakva mogućnost postupanja suprotno je načelu savesti, čestitosti, jednakosti i ravnopravnosti u obligacionim odnosima. Zbog ovoga, potrebno je da se predvide i rokovi u kojima bi poverilac, nakon pravosnažnosti isprave, bio dužan da zatraži prisilnim putem ispunjenje svojih potraživanja.

Osnovni uzrok zbog kojeg ubistvo i progon mogu da zastare, ali ne i dug prema makedonskom pravu, je činjenica što kazneno pravo predviđa relativan i apsolutni rok zastarelosti potraživanja.[66] Kod apsolutnog roka zastarelosti, za razliku od relativnog, ne postoji zastoj i prekid roka. Isti teče od momenta učinjenog krivičnog dela. Zato apsolutni rok ne može da počne po drugi put da teče od početka. U tom smislu u kaznenom pravo, u zavisnosti od visine kazne, apsolutni rok zastarelosti je određen sa dva puta dužim rokom od predviđene kazne. Na primer, ako rok za krivično gonjenje iznosi 5 godina, apsolutni rok zastarelosti u kojem će tužilac moći da goni izvršioca iznosi 10 godina. Ako je jedno lice zbog ubista osuđeno na kaznu zatvora od 6 godina, izvršenje kazne zatvora zastareva nakon 12 godina od njenog izricanja.

Za razliku od kaznenog prava, zakonodavna politika u građanskom pravu, u odnosu na zastarelost duga, je različita. Veoma duži rokovi imaju za cilj da nateraju dužnike da ispunjavaju svoje obaveze u interesu pravne sigurnosti. Drugo pitanje je, da li je opravdano i da li treba i za minimalne sume duga da se dozvoli prisilno izvršenje čiji su troškovi višestruko veći od duga. U kaznenom pravu poznat je institut delo malog značaja.[67] Da li nekoliko, ili desetica denara, nisu „kap vode

66 Više o ovome vidi kod: V. Kambovski, *Kazneno pravo, Opšti deo,* Kultura, Skoplje, 2004.

67 *Ibid.*

u moru" imovine velikih kompanija kao poverilaca, koji imaju milionske sume imovine? Potrebno li je da se zakonom, u uslovima globalnog siromaštva, utiče na svest velikih kompanija da se otkažu od malih, ali za siromašne velika potraživanja u interesu socijalno-ugroženih kategorija građana?

Imajući u vidu prethodno izloženo, možemo da zaključimo, ključni problem koji stvara veliku pravnu nesigurnost u pravnom prometu, su zakonska rešenja koja omogućavaju da dug nikada ne zastari, a da kamata teče. Postoji li izlaz iz ovakvog stanja? Sve dotle dok zakonske odredbe u odnosu na rok zastarelosti ne budu promenjene sa predviđanjem apsolutnog objektivnog roka zastarelosti ostaje sadašnje stanje koje je za dužnike krajnje nepovoljno. Ovo se odnosi i na kamatu za koju je potrebno da se predvidi da ista teče do dostizanja glavnice. Zbog toga, sve dok ova zakonska rešenja ne budu promenjena, savet građanima i pravnim licima bio bi da na vreme ispunjavaju svoje obaveze prema poveriocima sa ciljem da se izbegnu neželjena blokiranja računa, dopunski troškovi i kamate.

Sledeće veoma važno pitanje koje građani postavljaju je: da li, prema važećem pravu, postoji mogućnost da zastari dug koji je prvo bio u sudu, pa je kasnije predmet preuzeo izvršitelj. Reč je o velikom broju predmeta po osnovu neplaćenih računa, platnih naloga koji su od 1. januara 2012. godine bili preneti iz suda u nadležnost notarima i izvršiteljima. Da bi se odgovorilo na pitanje da li i kada mogu da zastare ova potraživanja, pre svega treba da se utvrdi kada je podnet sudu predlog o platnom nalogu i od kada počinje da teče rok zastarelosti od 10 godina i da li su u međuvremenu sud ili izvršitelj preuzeli određena pravna dejstva kojim bi doveli do prekida roka, a time i njegovo ponovno započinjanje da teče ispočetka. U tom smislu, ako je npr. pravosnažna isprava po osnovu duga od 1. januara 2000. godine i nisu po njoj preduzeta nikakva dejstva od strane suda, a kasnije, 2012. godine, predmet je, na zahtev poverioca, prenesen iz suda notaru i izvršitelju, takav će dug biti zastareo. Razlog ovome je što je rok zastarelosti od 10 godina na ovo potraživanje po osnovu pravosnažne izvršne isprave istekao 2. januara 2010. godine. Ipak, treba da se ukaže i na sledeće. Da bi nastupila zastarelost na ovo potraživanje neophodno je da dužnik podnese prigovor za zastarelost. Ukoliko dužnik iz neznanja nije podneo prigovor na zastarelost, a potraživanje je naplaćeno kasnije od strane izvršitelja, on ne može da traži od poverioca povratak izvršenog

iznosa zbog sticanja bez osnova. Ako pravosnažna izvršna isprava datira, npr. od 1. feburara 2002. godine, a da pritom, nisu bila preduzeta nikakva dejstva od strane suda, da je izvršitelj svoja prva izvršna dejstva preduzeo 26. januara 2012. godine onda je, u tom slučaju, zastarelost prekinuta i briše se, zbog čega zastarelost nije nastupila. Novi rok zastarelosti počinje da teče od 27. januara 2012. godine.

7. ZAKLJUČAK – ZASTARELOST *DE LEGE FERENDA*

Zastarelost predstavlja gubljenje prava zaštite da se prisilno zahteva ispunjenje obaveza po isteku opredeljenog vremena utvrđenim zakonom. Iz napravljene analize odredaba kojima je uređena zastarelost može se videti da najveći problem u praksi stvara nedorečenost zakonodavaca u odnosu na pitanje apsolutnog roka zastarelosti. Postojeći ZOO ne predviđa ovakav rok. Mogućnost posebnog roka od 10 godina da se neograničeno prekida od strane poverioca dovodi se u pitanje smisao postojanja instituta zastarelosti. Ovakva pravna praznina doprinosi da postoji paradoks: da kazna zatvor i krivični progon zastarevaju, dok dug nikada ne može da zastari. U tom smeru, u široj pravničkoj javnosti zastupljeno je mišljenje da čim predmet dođe u ruke izvršitelja isti nikada ne zastareva. Ovakvo stanovište je pogrešno. Ukoliko u roku od 10 godina izvršitelj ne preduzme drugo izvršno dejstvo, tada će zastarelost nastupiti. U suprotnom, ukoliko izvršitelj, na zahtev poverioca, preduzima pravna dejstva kojim postojano prekida rok zastarelosti, hipotetički, potraživanje nema nikada da zastari. Posle smrti dužnika, dug će biti prenet na njegove naslednike. Imajući u vidu sve ovo, postavlja se logičko pitanje: da li je imovina vrednija od ljudskog života? Da li su potraživanja kao relativna prava značajnija od prava vlasništva koje može da se izgubi, odnosno da se stekne putem održavanja nakon isteka 20 godina apsolutnog roka? Ima li logike da posle 20 godina zastari pravo i da se zahteva ostavina, a da dug ne može nikada da zastari? Problemi u praksi, koji svakodnevno opterećuju građane i pravna lica, ali i pravničku grupu – felu (izvršitelje, notare, advokate) ukazuju na neophodnu potrebu za uvođenje apsolutnog roka zastarelosti kao istinitog garanta pravne sigurnosti. Da se nadamo da će letargija zakonodavca prestati i da će, konačno u interesu građana, uskoro biti donet Građanski zakonik, kojim će, brojne praznine i neja-

snoće u postojećem pravu biti prevaziđene. U tom smislu, Komisija za izradu Građanskog zakonika predvođena profesorom Gale Galevim, u knjizi 3 *Obligaciono-pravni odnosi*, u čl. 3410 sa pravom i izričito predviđa da „rok od 10 godina uređuje kao apsolutni, iz razloga pravne sigurnosti, saglasno cilju instituta zastarelosti". U uporednom pravu, apsolutni rok zastarelosti potraživanja od 10 godina predviđen je novijim građanskim kodifikacijama Litvanije,[68] Latvije,[69] Gruzije,[70] Ukrajine[71] i Albanije[72].

Osim ovoga potrebno je da se predvide i prekluzivni rokovi za poverioce da ne zloupotrebljavaju pravo da na kraju roka od 10 godina podnose zahtev za prinudno ispunjenje. S obzirom da je u toku izrada Građanskog zakonika Republike Makedonije, sada je pravi momenat da Komisija precizira ova rešenja u interesu pravne sigurnosti. Neophodno je da se reguliše i tok kamate s ciljem da se prevaziđu paradoksi kada kamata desetinama i više stotina puta nadmašuje glavnicu. Sve dok se ne promene zakonska rešenja koja bi bila u duhu i smislu instituta zastarelosti, najbolji savet, saglasno načelu „savesnosti i poštenja", bio bi da dužnici na vreme ispunjavaju svoje obaveze. Uz to, neophodna je i stručna pomoć od strane pravničke fele, zato što neznanje prava nikoga ne opravdava, a još manje da se neko svojim neznanjem prava može braniti i izvinjavati.

68 Čl. 1125, Građanski zakonik Litvanije.

69 Čl. 1895, Građanski zakonik Letonije.

70 Čl. 128, st. 3, Građanski zakonik Gruzije.

71 Čl. 258, st. 4, Građanski zakonik Ukrajine.

72 Čl. 114, Građanski zakonik Albanije.

Angel Ristov, PhD
Associate Professor at the Faculty of Law "Iustinianus Primus"
University "St. Cyril and Methodius", Skopje

Marjan Kocevski, LL.M.

FOR THE (NON-)OBSOLESCENCE OF THE DEBT: PARADOX IN THE MACEDONIAN LAW

Summary

Legal certainty is one of the most important conditions for the normal conduct of legal transactions. If it does not exist, entities will abstain from legal transactions. This will have a negative impact on the economy, the development and progress of the whole society. Legal certainty is also expressed through the principle of *pacta sunt servanda*, which implies that contracts should be fulfilled as they are envisaged. However, the realization of the content of the relationship can not last indefinitely for an uncertainly long time, forever. Legal certainty requires that the content of these relationships would be exercised within a reasonable time, within which the legal protection is included. Otherwise, if, after the expiration of the prescribed deadline, an obsolescence arises – the inability of the creditor to forcibly require the fulfillment of his claims. In this paper, the authors perform an analysis of the obsolescence institute in order to point out certain defects that seriously affect the debt-creditor relationship. Legal inconsistency contributes to the appearance of a paradox in Macedonian law according to which the debt on the basis of an executive document can never be delayed by the bailiff, unlike murder and prosecution.

Key words: *Obsolescence. – Deadline term. – Execution. – Executive document.*